

Koronavirusga qarshi choralar har birimizning mas'uliyatimizni oshiradi

4 KЎЗГУ

www.xs.uz / xalqsuzi.uz @xs_uz

Халқ сўзи

2020 йил 16 апрель

КОРОНАВИРУСГА ҚАРШИ ЧОРАЛАР ҲАР БИРИМИЗНИНГ МАСЪУЛИЯТИМИЗНИ ОШИРАДИ

2000 йилларнинг бошларида қатор олимлар инсониятга кулфат келтириши мумкин бўлган терморядо уушлари, Ерга йерик астероиднинг кулаб тушиши, глобал иссиқ каби ўта янги таҳдидларни ўрганишган. Улар орасида вирусли инфекция тарқолиши хавфи ҳам кўчди баҳоланган. Қўйд қинаганида, тибобет ва теълонлогининг равжоланиши саракюдине даврди барча оғир хасталиклар, саратон, қорак-қон томир касаликларидан холи бўлишни таъминлаши мумкин, аммо вирусли инфекциялар инсон билан доимо бирга юради ва ҳар қандай вақтда 1918 йилда рўй берган "Испанка" каби пандемияни келтириб чиқариши мумкин. Бу афро-мулунинг узга-ришга қароб вирусларнинг факуллода тезлик билан мулашга уради, турларнинг узгариши ва кенг тарқалишига боғлиқ.

Демак, бу каби оқими касаликларга

қарши доимо оғох ва ҳўшёр турши энг катта талаблардан биридир. Жумладан, бунун коронавирусга қарши илмий асосланган чораларни қўриш ҳудуд мумкин. Доимий равишда SARS-COV-2 вирусни устид курауту олиб бориш керак ва кўчди сезилер тест тизимларни ишлаб чиқиб, ҳуд ва баҳор ойлариди ақолини текшириб турши зарур.

Ўзбекистон олимлари томониди бир қатор илмий муассасаларда тест тизимлари яратилмоқди, соғлиқни сақлаш тизими ходимлари эса таҳлил қилишмоқди. Шунинг учун юртимизнинг ҳар бир ҳудудиди санавидустанциялар қошида вирусолог-шифокор лавозимини қўриб олиш ўта мумкин.

"Тоқдор" офатга қарши курашиш ва унинг оқиди олишда организмга ўша вирус касалиқни суғий қавириб, унинг иммунитетини оширишга ҳизмат қилувчи вакциналарни яратиш самаралар кулбулардан ҳисобланади. Бироқ бу усулб ағза машаққатли йўлдир. Бунинг сабаби эса COVID-19 РНК тутган вируслар қаторига қарши ва унинг мулашига учаш эҳтимоли ҳудуд кўчди. Узгаришларга тез учрагани боис бундай вирусга қарши вакцина-

ларни яратишга 10 йиллаб вақт котади. Яна, масалан, ОИТС ҳам РНК тутган вируслар қаторига киргани туфайли ордан 40 йил ўтса ҳам унга қарши вакцина яратилмаган.

Коронавирус билан зарарланган организмда иммунитет тизими ушбу касалиққа қарши мақсус интерферон оқидларини ишлаб чиқаради. Демак, иммунитет тизими холи одамлар (бешар ва соғлом, бақувват организм) вирусни енгил тарзда енгилб ўтди ва ақоғча, ўши унун одамларда бу холат қўриб турганимиздақ оғир кўчди. Шунинг учун вирусли инфекцияларга қарши ген муандислиги теълонлогичлариди ёрдамда олиган интерферонлар кенг қўланилади. Лекин улар оқиди қиммат.

Интерферонлар танга қўбрилганда организм ёл мода сифатида қўриб қилари ва унга қарши антитаналар ишлаб чиқара бошлайди. Шунинг учун ҳозирги қўнда вирусли инфекцияни даволанда қўлаш учун интерферонларни индукцияловчи бир қатор биологик моддаларнинг катта синфи мақсуд. Уларнинг таъсирида организм ўзининг табиий, кенг интерферонини ишлаб чиқаради ва организмнинг иммунитетини ошириб беради. Бу ҳолат эса

инфекциянинг тарқалишида биринчи ўсўж бўлиб ҳизмат қилади. Бу моддаларни қўлаш эълдимиё шароитида касалиқни даволанда ва профилактика қилиш учун қўлаш самаралари ҳисобланади.

Ўзбекистон Фанлар академияси Биорганик ким институтида 20 йил кўбайнида ўсимлик ҳам ашларни ақсиди бир қатор дори воситалари яратилмоқдаки, уларнинг афзаллиги — биологик фаоллигининг кенглиги, заҳарсизлиги ва кўчди самарадорлиғидир. Уларнинг барчаси организмда интерферон синтезини самарали индукциялайди ва турли вирусларга қарши тўғридан-тўғри вирulent таъсири намойи қилади.

Масалан, "Рутан" препарати грип вирусининг турли штаммларига, "Отасан", "Эуфорбин" ва "Пунтин" препаратлари оқидини иммунитет тақсиллиги вирусига қарши самаралидир. "Таросин", "Тозалдор" ва "Мобавин" препаратлари беэсасга вирусга қарши фаоллиқга эга ва иммунитет тизимини стимуллайдир. "Рометин" — трипта қарши препарат. "Тимостин" ва "Эритин" каби иммунитетувор препаратлар соғлом организмнинг иммунитетини мувофиқлаштириб турши учун зарур.

Бунинг қўнда ўта мумин препаратлардан бири бўлган вирусга қарши ҳусуянтили "Рутан" — тотум ўсимлиқиди олиниди ва замонавий тиббобетда қўлашадиган аналогларга рақобатбардош бўла оқиди.

"Рутан" препарати организмда индукция интерферон синтезини 3 — 10 марта ортиради ва турли вирусларга қарши курашуви иммунитет статусини тезлик билан кўчаради. Қўлаш ва кўчди таъсири йўқлиги туфайли токсиклик даражаси қўда паст, шунингдек, вирусларга қарши қўлашадиган бошқа препаратлардан терапевтик самараси кўчди. "Рутан" организмда интерферон ишлаб чиқарилишини ортиради, бу эса вирусларга қарши курашуви б-, в- ва г-интерферонлар ҳоли бўлишини ҳадлаштиради.

Препаратнинг клиник саноқлари иккўбий ақуланган ва 2015 йилдан тиббобет амалиётида қўлашга рускат этилган. Хитойлик олимлар "Рутан" препаратни SARS-COV-2 вирусининг гидролизини 78.3 фоз ингибирлашни ва касалиққа қарши курашда самарали бўлиши мумкинлигини саноқдан ўқидилар.

Хитой Фанлар академияси ва Ўзбекистон Фанлар академияси Биорганик ким институти ҳамкорлиғида Хитой — Ўзбекистон тиббобет Теълонлари яратилган. У ерда "Рутан" препаратнинг дори шакли ишлаб чиқарилиб, препаратнинг биринчи партиясини Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирлиғига бегараз ёрдам сифатида тақдим этилади.

COVID-19 коронавирусининг тарқалиши барча давлатларнинг ноқабат соғлиқни сақлаш тизимини, балки Ер ҳозиянинг барча халқларини ларгага соқиди. Лекин шунинг айтиш мумкин, инсоният пандемия ўстидан галаба қозонади, аммо соқиди бўлганларнинг иннобатга олган ҳолати, микроолам беэаниё қўлашда қўриб ўлган ўрани туғишни ағлаш вақти келди. Бу эса барчамизни ўз соғлиқимизга эълн-бария бўлишга қавқаради. Турли профилактик тақдирлар комплекси — бу, аввало, соғлом турмуш тарзи, тозалик ва гигиена талабларига риқоб қилиш ҳар биримизнинг ҳўдети қўлашга айланмиш лозим.

Иккўрўбидиғи сезимларни йўқотишларга қармай, ҳудудини барча қўлашдан ҳаракатлари зарурини ва ўз вақтидақидир. Вирусли инфекциянинг тарқалиш ҳавфи кўчди бўлишига қармай (ақоли гавақулия, қаранги қўлашларнинг бўлиши, ўнган қосиқ, урф-оқидлар ва қоқоз), Ўзбекистонда вақит турик назорат оқидида. Бунда, ағбатга, Президентимизнинг ўрни беэқис. Унинг даррақоқининг пастлиги, бу — шифокорларнинг ҳолатида, уларнинг қарамонлиқлари оқидида таъзимдими.

Шавкат СОЛИҚОВ,
Биорганик ким институтининг директори, ақадими.